

УДК 373.51

**СУЧАСНИЙ УРОК МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА:
ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ**

Грисюк О. М.

У статті зроблено спробу вказати на деякі проблеми та запропонувати шляхи розв'язання найбільш поширених помилок сучасних вчителів музичного мистецтва при підготовці та проведенні уроку; окреслено найближчі перспективи щодо змін у формі, цілеспрямованості, змісті та методичних прийомах проведення уроку музичного мистецтва.

Ключові слова: урок музичного мистецтва, компетентність, проблема, урок-образ, музична діяльність, інтеграція, художня діяльність.

В статье рассматриваются некоторые проблемы и предлагаются пути исправления наиболее распространенных ошибок современных учителей музыкального искусства при подготовке и проведении урока; обозначены ближайшие перспективы изменений формы, целевой установки, содержания и методических приемов проведения урока музыкального искусства.

Ключевые слова: урок музыкального искусства, компетентность, проблема, урок-образ, музыкальная деятельность, интеграция, художественная деятельность.

In the article the author makes a try to point out some issues in training and conducting music lessons. The lessons conducting at a modern school attests to the fact that we haven't succeeded to overcome basic contradictions between an attitude to the lesson as a form of meeting with living preventative art and forms of organization of educational process; taking into consideration the specifics of preparation and course of musical activities of pupils and using teaching methods in regular classes; acquirement of the relevant phenomena, concepts and categories in music art and the lack in children readiness to it on the basis of the actual communication with musical art. The structure and methodology of the lessons depend on the didactic aims and tasks in learning, as well as those means that are available for teachers.

The actual problem is formulation of the lesson objectives in the musical art classes, which consists of the fact that the formation of musical culture of an individual, as part of his or her spiritual culture is reduced to the "trinity", in the foreground of which is training, and education takes only the last place. Methodological importance has an opinion on the indissoluble unity of music training and education as an organic connection of knowledge, abilities and skills in musical activity, on the one side, and the aesthetic comprehension of the essence of musical art on the other side.

In teachers' opinion, a lesson should be shaped as a way, in which verbal interpretation is enriched by emotionally-shaped ideas about it, as well as foreseen options for its pedagogical realization, depends on their repercussions on pupils.

Dramatic orientation of the lesson, its logical perfection and the general structure develop as a result of deep anterior pedagogical actions. A clear plan even in the most detailed nuances can be modified and adjusted depending on the actual circumstances. A common problem of modern musical art lesson is the lack of interconnection between different types of musical activities, when components of the lesson are isolated from each other, and it is unclear why they use those or other compositions, and on what principle they are combined in a single whole. For pupils the lesson will be complete, similar to an artwork with a single dramaturgy, the unremitting emotional supply, if it is based not on kinds of students' activities, but various facets of music as a whole. A feature of success at the lesson for a teacher is pupil's ability to generalize and formulate relevant conclusions of the topic independently.

Thus, the reason for the low level of art teaching is the stereotype in thinking of modern teachers, which leads to the alienation of art from people. Music must be mastered on the principles and methods, which are adequate to the nature of art. The versatility of the lessons destroys art influence on the emotional sphere of a child. Children will fathom into the very nature of musical creativity, fulfilling the roles of a composer, a performer and a listener.

In the article the nearest perspectives concerning changes in the form, purposefulness, content and teaching methods of the music art lesson are pointed out. Applying interdisciplinary relations and an integrative approach at the lessons should be resulted at the formation of an entire world outlook around us. Personally oriented systematic involvement of pupils to various kinds of art in their interaction predetermines to the formation of integrated aesthetic characteristics of the personality, polyartistic awareness and ability to polyartistic activities, where a complex of acquired artistic and aesthetic competencies for providing readiness for artistic and creative self-actualization and artistic-aesthetic self-perfection.

Key words: music art lesson, competence, issue, lesson image, music activities, integration, artistic activities.

Сучасна практика викладання музики характеризується стійкими тенденціями оновлення змісту музичної освіти, які породжують як новаторські ідеї, так і ведуть до втрати кращих традицій музичного виховання і навчання, що склалися у музичній педагогіці.

Однією з ключових компетентностей учнів Нової української школи є обізнаність та самовираження у сфері культури. Ця компетентність передбачає здатність розуміти твори мистецтва, формувати власні мистецькі смаки, самостійно виражати ідеї, досвід та почуття за допомогою мистецтва; глибоке розуміння власної національної ідентичності як підґрунтя відкритого ставлення та поваги до розмаїття культурного вираження інших [4, с. 12].

Не викликає заперечень, що обізнаність та здатність самовиражатися у сфері культури мають формуватися у процесі цілеспрямованої організації музично-виховної роботи. Ефективність обраного напрямку зумовлюється врахуванням специфіки і проблем підготовки та проведення сучасного уроку музичного мистецтва.

Аналіз джерел педагогічного та мистецького спрямування засвідчує, що вітчизняними та зарубіжними науковцями Е. Абдуллінім, Ю. Алієвим, О. Апраксиною, Л. Арчажниковою, Б. Асаф'євим, Л. Безбородовою, Б. Брилінім, О. Гембицькою, Н. Гродзенською, О. Гумінською, Д. Кабалевським, О. Лобовою, Л. Масол, О. Олексюк, О. Отич, Г. Падалкою, Е. Печерською, Т. Рейзенкінд, О. Ростовським, О. Рудницькою, Т. Смирновою, Л. Хлебниковою, К. Шамаєвою, Л. Школяр, О. Щолоковою, Д. Юником та іншими різною мірою досліджено та розкрито зміст уроків музичного мистецтва, виявлено їхні основні особливості.

Практика проведення уроків музичного мистецтва у сучасній школі свідчить, що нам не вдалося подолати базові протиріччя між: ставленням до уроку як до форми зустрічі із живим образним мистецтвом та форми організації навчального процесу; необхідністю врахування специфіки підготовки та перебігу музичної діяльності учнів та застосуванням методичних прийомів звичайного уроку; потребою засвоєння відповідних явищ, понять і категорій музичного мистецтва та відсутністю сформованості в дітей готовності до цього на ґрунті дійсного спілкування з музичним мистецтвом. Отже, вихідним пунктом нашого аналізу є огляд деяких проблем та перспектив розвитку уроку музичного мистецтва.

Сучасна педагогічна практика керується положенням, що урок проводиться з постійним складом учнів, у межах точно встановленого часу, за сталим розкладом і чітко визначеним змістом навчання [1, с. 340]. Структура і методика проведення уроків залежать від дидактичних цілей і завдань, що вирішуються в процесі навчання, а також від тих засобів, що є у розпорядженні вчителя. Відтак переважає думка, що урок музики в загальноосвітній школі, "як і кожен інший навчальний предмет, є взірцем застосування вчителем знань з педагогіки, психології та методики викладання навчальної дисципліни у навчально-виховному процесі" [2, с. 4]. Таке ставлення є наслідком багатьох хибних позицій, а саме: нерозуміння законів і функцій музичного мистецтва; механічного перенесення методів загальної дидактики на художній ґрунт; переважання монолізму, інформаційного переважання; орієнтування на репродуктивну, а не на пошуково-творчу діяльність; авторитарності та формалізації педагогічної взаємодії з учнями у процесі музичної діяльності.

Актуальною залишається проблема формулювання мети уроків музичного мистецтва, яка полягає в тому, що формування основ музичної культури особистості як частини її духовної культури зводиться до "триєдності", на першому плані якої знаходиться *навчання*, а *виховання* посідає лише останню сходинку. На основі аналізу багатьох підходів зазначимо, що переважна більшість методистів та педагогів-практиків розуміють урок музичного мистецтва як основну форму шкільного музичного *навчання* і виховання, що завершена у змістовому, часовому та організаційному відношенні; певний "*етап музичної роботи з дітьми в цілісному навчальному процесі*" [6, с. 125].

У контексті нашого аналізу актуальною залишається думка Г. Падалки, що на кожному уроці мають реалізовуватись *виховні*, навчальні і розвивальні завдання [7, с. 222]. Співзвучна наведеній і позиція Е. Печерської, яка вважає, що "... головним орієнтиром для вчителя мають бути не стільки власні професійні інтереси і нахили, скільки усвідомлення завдань *виховання*, навчання і розвитку школярів" [9, с. 56].

Методологічного значення набуває думка щодо нерозривної єдності музичного навчання-виховання як органічного зв'язку знань, умінь і навичок музичної діяльності, з одного боку, та осягнення естетичної суті музичного мистецтва – з іншого. Пізнання, яке відбувається у процесі музичного навчання, не може зводитися лише до діяльності думки, а неодмінно має становити єдність емоцій і розуму, свідомості і почуття [12, с. 11].

На нашу думку, наріжним каменем у розв'язанні вказаної проблеми є твердження, що навчально-виховна мета є тим *загальним орієнтиром*, що визначає напрям діяльності вчителя, а не перелік знань, умінь і навичок, якими має оволодіти учень... або встановлений рівень розвитку, якого він має досягти на певному етапі навчання. Адже кожна дитина потребує індивідуальних підходів виховання [11, с. 6].

Немає усталеної думки щодо ситуації стосовно повідомлення учням теми на початку уроку. З одного боку, існує точка зору, що мета і завдання уроку повинні бути також добре усвідомлені учнями. "Це дає змогу досягти узгодженості дій між учителем і учнями, оптимізує вибір шляхів досягнення мети уроку, вирішення поставлених завдань" [7, с. 220]. З іншого боку, висловлюється міркування: "Якщо морально-естетичну ідею уроку сформулювати декількома словами і так повідомити її учням, то існування ідеї на цьому завершиться" [8, с. 7]. Варто погодитись із думкою, що тема уроку "... існує переважно у свідомості вчителя, а не учнів (ім тема уроку не повідомляється)" [14, с. 147].

Нерозуміння того, що змістом музики є діалектика життя, що втілюється у чуттєвому сприйманні художніх образів, призводить до розуміння сутності музичного мислення як структурно-аналітичного [15, с. 29], а переважання словесно-пояснювальних методів остаточно перетворюють образ уроку музичного мистецтва на звичайну шкільну форму організації навчання.

У свідомості вчителя урок має формуватись не лише і не стільки як схема, але як образ, у якому вербальне осмислення збагачене емоційно-образними уявленнями про нього, а також передбачуваними варіантами його педагогічного втілення, яке залежить від того, який відгук він знайде в учнів [8, с. 3]. Пережита та осмислена цілісність уроку-образу знайде вияв у самостійних узагальненнях та відповідних висновках учнів щодо теми, отже, стане їхнім духовним відкриттям.

Сучасний урок музичного мистецтва розгортається за принципом емоційно-сміслової драматургії художніх образів, контрасту та схожості художньо-педагогічних ситуацій. Драматургічна вибудованість уроку, його логічна довершеність і загальний "монтаж" складаються в результаті глибокої попередньої продуманості педагогічних дій [7, с. 233]. Важливе значення у практиці музично-виховної роботи має думка, що "вільне від схеми, творче комбінування складових частин уроку в єдине музичне заняття дає можливість вносити в урок будь-які контрасти, необхідні для підтримання уваги учнів, атмосфери творчої зацікавленості" [3, с. 21]. Варта уваги точка зору Г. Падалки про те, що продуманий план навіть у найдетальніших його нюансах може видозмінюватись, коригуватись залежно від реальних обставин [7, с. 233].

Загальноновизнаним стало положення, що критерієм успішності навчання стає те, наскільки учні відчували і зрозуміли основну тему [3, с. 19] у ході уроку. Водночас,

ознакою успішності проведення уроку вчителем буде здатність учнів до самостійних узагальнень та формулювання відповідних висновків щодо теми. Саме "через різні музичні образи і в різноманітній музичній діяльності засвоюються у процесі уроку музичні знання та опорні вміння" [8, с. 8].

Не можна погодитись із думкою, що "урок музики – це комплекс різних видів музичної діяльності дітей (співи, слухання музики, музично-ритмічний рух, музично – освітня діяльність, гра на музичних інструментах, творчість). Їх можна подавати в різних комбінаціях, але ніякого "трафарету" у проведенні уроків бути не може: це своєрідний "педагогічний твір" [6, с. 126]. Таку позицію педагога-музиканта можна пояснити недостатньою усвідомленістю мети уроку. Варто нагадати, що різноманітність форм роботи перетворює урок на "калейдоскоп видів діяльності", що призводить до стомленості дітей [12, с. 84], а штучний поділ на види діяльності є наслідком невміння виділити головне у змісті уроку.

Подолання означених проблем зумовлюється об'єднанням видів музичної діяльності учнів "спільною темою, якій би підпорядковувались окремі елементи" [12, с. 81]. Відтак для учнів урок має бути цілісним, подібним до художнього твору з єдиною драматургією, неослабним емоційним зарядом. Отже, методологічно важливо залишається думка Д. Кабалевського, що "... в основі цілісності уроку покладені не види діяльності учнів, а різні грані музики як єдиного цілого..." [3, с. 19].

Незважаючи на достатню дослідженість методики підготовки і проведення, особливостей і специфіки уроку музичного мистецтва, вимагають аналізу не лише проблеми, але й перспективи сучасного уроку, що зумовлені кардинальними змінами в системі загальної мистецької освіти нашої держави. У музичній педагогіці настав момент, коли широке застосування на уроках міждисциплінарних зв'язків й інтегративного підходу повинно привести до формування цілісної картини світу художньо окресленого та естетично наповненого. Особистісно зорієнтоване плано-мірне залучення учнів до різних видів мистецтва в їх взаємодії зумовлює "формування інтегральних естетичних властивостей особистості, поліхудожньої свідомості та здатності до поліхудожньої діяльності, в якій виявляється комплекс набутих мистецьких і естетичних компетентностей, що забезпечують готовність до художньо-творчої самореалізації і художньо-естетичного самовдосконалення" [5, с. 12].

Одним із найперспективніших напрямків сучасних дидактичних і методичних досліджень в Україні стало опрацювання нових освітніх технологій, метою яких має стати не нагромадження знань і вмінь, а постійне збагачення учнів досвідом творчості формування механізму навчальної самоорганізації кожної особистості. Для вчителя музичного мистецтва надзвичайно важливо вміти бути виразним у всіх своїх проявах, уміти знаходити адекватну зовнішню форму вираження пережитих ним почуттів, емоцій. Тому для реалізації мистецьких технологій на уроках музичного мистецтва загальноосвітніх навчальних закладів у контексті особистісно орієнтованого підходу вчитель має і сам творчо розвиватися (низка чинників і умов, необхідних для нарощування творчого потенціалу). Відтак застосування інтерактивних технологій у музичному мистецтві сприяє зміні типу взаємодії "учитель – учень", де "вчитель переходить до співпраці, орієнтуючись на аналіз не стільки результатів, скільки музичної діяльності дітей, а учень стає активно творчим" [10, с. 126].

На новому щаблі основною метою освітньої галузі "Мистецтво" залишається сприймання, інтерпретація та оцінювання творів мистецтва та організація практичної діяльності, спрямована на формування в учнів системи ключових (метапредметних), естетичних (міжпредметних) і мистецьких (предметних) компетентностей як інтегральної основи світогляду, здатність до художньо-творчої самореалізації та культурного самовираження. Втім проголошені орієнтири поки що не отримали належного втілення у музично-виховному процесі. З одного боку, спостерігається стереотипність мислення педагогів, які звикли працювати традиційно. З іншого боку, бракує належним чином розробленого науково-методичного забезпечення процесу формування обізнаності та створення належних умов для самовираження учнів у сфері культури [4, с. 12].

Узагальнюючи проведений аналіз, зазначимо, що причиною низького рівня викладання мистецтва є стереотип мислення сучасних педагогів, який зумовлює відчуження мистецтва від людини. У будь-якій формі залучення дітей до мистецтва

повинна відстоюватися самоцінність музичного мистецтва на противагу музиці як "засобу виховання". Музика повинна освоюватися на принципах і методах, адекватних природі мистецтва. Технологічність уроків знищує вплив мистецтва на емоційну сферу дитини.

Художня діяльність, що здійснюється на уроці, набуватиме процесуальності й результативності за умов: відтворення школярами власне процесу народження музики, осягнення художнього змісту творів як власного, здійснення творчого відбору засобів, які, на їх думку, найбільш повно і точно розкривають художній задум. Діти проникатимуть у саму природу музичної творчості, виконуючи ролі композитора, виконавця, слухача.

Література

1. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / С. У. Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – 375 с.
2. Гумінська О. О. Уроки музики в загальноосвітній школі : метод. посіб. / О. О. Гумінська. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2008. – 104 с.
3. Кабалевський Д. Б. Воспитание ума и сердца : кн. для учителя / Д. Б. Кабалевский. – М. : Просвещение, 1984. – 206 с.
4. Концепція Нової української школи [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/ua-sch-2016/konczepczyia.html>. – Назва з екрана.
5. Масол Л. М. Художньо-педагогічні технології в основній школі: єдність навчання і виховання : метод. посіб. / Л. М. Масол. – Харків : Друкарня "Мадрид", 2015. – 178 с.
6. Олексюк О. М. Музична педагогіка : навч. посіб. / О. М. Олексюк. – К. : КНУКіМ, 2006. – 188 с.
7. Падалка Г. М. Педагогіка мистецтва (Теорія і методика викладання мистецьких дисциплін) / Г. М. Падалка. – К. : Освіта України, 2010. – 274 с.
8. Панасюк С. Л. Художня специфіка сучасного уроку музичного мистецтва [Електронний ресурс] / С. Л. Панасюк. – Режим доступу: <http://esnuir.eenu.edu.ua/bitstream/123456789/11461/3/345.pdf>. – Назва з екрана.
9. Печерська Е. П. Уроки музики в початкових класах : навч. посіб. / Е. П. Печерська. – К. : Либідь, 2001. – 272 с.
10. Раструба Т. В. Використання інноваційних технологій на уроках музичного мистецтва загальноосвітніх навчальних закладів: виклики XXI століття / Т. В. Раструба // Наукові записки [Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя]. Психолого-педагогічні науки. – 2015. – № 2. – С. 123–126.
11. Ростовський О. Я. Методика викладання музики в початковій школі : навч.-метод. посіб. / О. Я. Ростовський. – 2-ге вид., доп. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2001. – 216 с.
12. Ростовський О. Я. Теорія і методика музичної освіти : навч.-метод. посіб. / О. Я. Ростовський. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2011. – 640 с.
13. Стріхар О. І. Розвиток особистості та формування світоглядних орієнтацій сучасної молоді засобами музичного мистецтва : монографія / О. І. Стріхар. – Херсон : Грінь, 2014. – 304 с.
14. Халабузарь П. В. Теория и методика музыкального воспитания : учеб. пособие / П. В. Халабузарь, В. С. Попов. – Изд. второе, перераб. и доп. – СПб. : Лань, 2000. – 224 с.
15. Школяр Л. В. Теория и методика музыкального образования детей : науч.-метод. пособие / Л. В. Школяр, М. С. Красильникова, Е. Д. Критская и др. – 2-е изд. – М. : Флинта : Наука, 1999. – 336 с.